

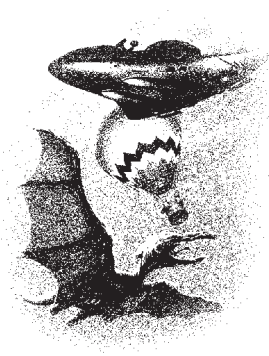
КІР БУЛИЧОВ

СЕЛИЩЕ

Фантастичний роман

Переклад з російської
Ярослава Павлюка

ТЕРНОПІЛЬ
"НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН"

КИЇВ
"ВЕСЕЛКА"

ББК 84(2Рос)
Б90

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах
“СВІТОВИД”
заснована 2004 року

Вступне слово *Юрія Іваненка*
Ілюстрації *Валерія Руденка*

Перекладено за виданням:
Москва: Детская литература. — 1988.

Буличов Кір

Б90 Селище: Фантастичний роман. Для серед. та ст. шк. віку/
Пер. з рос. Я. Павлюка — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан;
К.: Веселка, 2006. — 304 с.— (Бібліотека світової літератури для
дітей у 100 томах “Світовид”. Серія третя. Література ХХ століття.)

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 966-692-876-0

(укр., “Навчальна книга — Богдан”)

ISBN 966-01-0397-2

(укр., “Веселка”)

ББК 84(2Рос)

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора перекладу чи видавця.*

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 966-692-876-0

(укр., “Навчальна книга — Богдан”)

ISBN 966-01-0397-2 (укр., “Веселка”)

© Буличов К., 1988

© Видавництво

“Навчальна книга — Богдан”, б-ка,

макет, художнє оформлення, 2006

© Павлюк Я., переклад, 2006

КІР БУЛИЧОВ — ТВОРЕЦЬ ФАНТАСТИЧНИХ СВІТІВ

Один із найвідоміших російських фантастів Ігор Всеволодович Можейко, котрий прибрав собі псевдонім — Кір Буличов, народився 18 жовтня 1934 року в Москві. У дитинстві, як і багато його ровесників, майбутній фантаст любив оповіді про розвідників, романи А. Дюма, Ж. Верна, Г. Веллса, мріяв про мандри, наукові відкриття та героїчні вчинки. Приміром, уявляючи себе дослідником амазонських нетрів, він сховався уздовж і впоперек майже всі підмосковні околиці. Хлопчик наполегливо вивчав книги Івана Єфремова про палеонтологічні експедиції у пустелю Гобі, збирав колекції мінералів, уявляючи себе справжнім геологом. Здавалося, він і справді ним стане, проте доля розпорядилася інакше: закінчивши школу, Ігор Можейко вступив у Московський педагогічний інститут іноземних мов імені Моріса Тореза. Після його закінчення, у 1957–1959 роках, працював перекладачем на будівництві у далекій азійській країні Бірмі.

Краса східної культури захопила юнака, йому видавалося, що він опинився у казці. З вікон готелю, де мешкав майбутній письменник, велично пишалися старовинні мури буддійських храмів, приваблюючи своєю таємничістю і неповторністю. Коли сходило сонце, вони наче оживали у всій своїй веселковій пишноті — блакитній, фіолетовій, золотавій, стаючи схожими на якісь неземні види-ва. Перебуваючи під враженням від Сходу, Ігор Всеволодович після повернення у Москву вступив у аспірантуру Інституту сходознавства АН СРСР, а в 1966 році захистив кандидатську дисертацію про історію середньовічної Бірми — “Паганська держава”.

Згодом розпочалися наукові дослідження, копітка праця над написанням монографій. Здавалося, що життя і надалі йтиме своїм звичаєм — розмірене, виважене життя науковця, але трапилося інакше... У Ігоря Всеволодовича підросла донька Аліса. Її не цікавила історія Бірми, проте завжди хотілося, щоби татусь, забувши про справи, розповідав їй щось цікаве і незвичайне... Спеціально для доньки він почав вигадувати фантастичні історії про дівчинку Алісу з ХХІ століття. Юна героїня зазнавала неймовірних пригод, відвідувала далекі планети, потрапляла у минуле, зустрічалася

з небаченими істотами, попри все залишаючись маленькою тринадцятирічною дівчинкою... Збірка оповідань “Дівчинка, з якою нічого не трапиться” була опублікована 1965 року в альманасі “Світ пригод” (“Мир приключений”).

Згодом трапилася ще одна цікава пригода. Наприкінці 1966 року у журналі “Шукач” (“Искатель”) цензура заборонила публікацію оповідання одного іноземного автора. Виникла проблема, оскільки обкладинка була вже видрукувана. З неї на пригнічених працівників редакції сумно дивився крихітний динозаврик у банці. “У редакції була паніка, — згадував Ігор Всеволодович. — Тоді декілька чоловік, і я разом з ними, вирішили терміново написати твір до малюнка. Уранці я приніс оповідання “Коли вимерли динозаври?” Ім’ям для псевдоніма стало ім’я дружини, прізвищем — дівоче прізвище матері. Отже, вся сім’я була задоволена...”

Так несподівано і з’явився один із найпопулярніших російських письменників-фантастів — Кір Буличов. І, очевидно, йому дуже сподобалося писати для дітей, бо услід за першими коротенькими оповіданнями про Алісу з’явилися справжні “товсті” книги: “Дівчинка з Землі” (1974), “Сто років тому вперед” (1978), “Мільйон пригод” (1982), “Непосида” (1985), “Нові пригоди Аліси” (1990)... Згодом Аліса Селезньова стала “кінозіркою” — Кір Буличов написав сценарії до мультфільму “Таємниця третьої планети” і п’ятисерійного художнього фільму “Гостя з майбутнього”.

Кожна нова зустріч із Алісою, дівчинкою із XXI сторіччя, викликала у читачів і глядачів захоплення та неперебутню зацікавленість. Розповідаючи про пригоди своєї героїні, письменник неодноразово наголошував, що у космічний вік йому хотілося писати для дітей цікаві історії про міжпланетні подорожі та незвичайні події, а не створювати надумані сюжети про піонера Васю, котрий потрапляє у королівство, де править лихий король...

Найбільш вдалою з усіх повістей про Алісу критики називають “Сто років тому вперед”. Ця розумна, серйозна книга, попри кумедні пригоди її героїв, звертає увагу вдумливого читача на таку важливу проблему, як відповідальність кожного з нас перед майбутніми поколіннями. Діти XXI сторіччя, якими їх бачив Кір Буличов, зовсім не зануди, котрі знають і вміють геть усе на світі. Вони такі ж, як і ми, завжди готові допомогти другові, навіть якщо той друг живе “сто років тому вперед”.

Але Кіру Буличову хотілося писати й інші книги. Його перу належить іронічна епопея про загумінкове містечко Великий Гусляя

та його славного мешканця Корнелія Удалова, для котрого проблема контактів із прибульцями вже давно вирішена.

Упродовж тридцяти років творчого шляху про Великий Гусяря письменник написав чимало творів. Це — сповнені доброти і водночас дещо сумовиті історії про такі собі фантастичні винаходи дивакуватого професора Мінца, котрий хоче зробити усе якнайкраще, а виходить — як завжди. У цих творах відбуваються зустрічі з прибульцями, ці твори просякнуті різними дивами і щедро приправлені авторською іронією та гумором.

У творчості Кіра Буличова заслуговують також уваги історії про космічного лікаря Павлиша. “Павлишівський” цикл відкриває роман “Остання війна” (1970) — один із перших у колишньому Радянському Союзі творів про згубні наслідки атомної катастрофи. Тут ми знайомимось із “сорокарічним корабельним лікарем Владиславом Павлишем, досить здібним і допитливим, не надто марнославним, який не втратив цікавості до життя”. На його шляху трапляються катастрофи і пригоди, які він успішно долає, зазнаючи аварій, допомагаючи іншим потерпілим, чи просто мандруючи від планети до планети, від експедиції до експедиції, та все ж залишаючись дотепним пересмішником і щирою людиною.

Окреме місце у цьому циклі займає роман “Селище” (1988) — твір про людей в екстремальних умовах, таких собі космічних робінзонів, які волею випадку опинилися на малоприсаєднаній для життя людини планеті. Люди уціліли, однак не змогли протистояти тамтешній природі, вони вимушені пристосовуватись до неї, вживатись у чужий і хижий ліс, подеколи втрачаючи надію і потроху забуваючи набутки і блага цивілізованого суспільства. У цьому творі гостро постає проблема збереження духовних цінностей, адже боротьба за виживання вперто вилучає моральні ідеали зі свідомості людей.

Отже, у “Селищі” космічний корабель “Полюс” зазнає аварії і опиняється на далекій і необжитій планеті, загублений у безмежному Всесвіті. Потерпілі втрачають зв’язок із базою. Ті, котрі вижили у жорсткому, непривітному світі поміж рослин-хижаків і навіть пристосувалися до “нелюдських” умов планети, побудували Селище. “Старі”, у котрих ще свіжа пам’ять про дива земної цивілізації, поступово вимирають, оскільки боротьба за виживання потребує максимуму життєвої енергії. “Селищні” експедиції, які вряди-годи споряджають для відновлення контакту з базою, зазнають невдач.

Планета “затягує” землян у свої тенета, примушує забувати минуле життя і невмолимо скочуватися до стану дикунства.

З плином часу у Селищі виростає нове покоління, яке, виховане безжальним світом, стає його майже невід’ємною частиною. Це покоління не бачило іншого життя, крім життя на цій непривітній планеті. Дорослі мешканці Селища вирішують зробити останню спробу, пославши у небезпечну мандрівку саме їх — ще не дорослих, але вже й не дітей: Діка й Олега. Дік, — спритний, сильний — чудово почуває себе у жорстоких умовах планети. По суті, він — уже справжній абориген. Натомість Олег — значно слабший, проте цивілізованіший і розумніший. Саме між цими двома персонажами відбувається прихована боротьба. Кожен із них немов уособлює ті шляхи розвитку, які неминуче постануть перед мешканцями Селища у недалекому майбутньому.

Дік і Олег мають своїх прибічників і супротивників. Так, майже все старше покоління, особливо учитель Борис, котрого всі звать Старий, покладає сподівання на Олега. Він вірить, що завдяки розумовим здібностям хлопця молодь зможе покращити тяжкі умови існування і гідно вийти із скрутного становища, не втративши духовних ідеалів. Основне для Старого — зберегти моральні цінності. Тому він навчає дітей Селища, передає їм свої знання. Звичайно, Старий розуміє, що потрапивши у нелюдські умови існування, дуже важко зберегти набутки цивілізації. Реально оцінюючи ситуацію, він доходить до песимістичних висновків — Селище або вимре, або здичавіє... Дивлячись на Діка, на його здатність пристосовуватися до навколишнього середовища, відчуваючи у його діях агресивний інстинкт верховодства над іншими, Старий прогнозує можливість страшнішого, ніж фізична смерть, майбутнього — смерть духовності. Тому і він, й інші “старі” плекають надію на відновлення зв’язку із Землею.

Однак не всі дорослі мешканці Селища поділяють погляди Старого. Деякі з них давно втратили віру у порятунок. Серед них і астроном Христина, яка, осліпнувши, безперервно нарікає на долю і не розраховує на те, що вони колись виберуться з цієї непривітної планети. Схожої думки притримується й мати Олега, Ірина. Вона, загадуючи на майбутнє, шукає синові наречену, мріє про внуків, гадаючи, що Селище буде існувати лише завдяки продовженню роду. Ірина чудово розуміє — Дік сильніший, спритніший за Олега — і саме завдяки таким людям, як він, є надія на виживання.

А от для дітей Селища Дік — давно беззаперечний лідер, вони мріють бути схожими на нього. Для юного покоління знання Старого є нічим іншим, як міфом, казкою, що не має реального підґрунтя. Їм набагато ближчі і зрозуміліші рослини-хижаки, що ростуть поряд із домівкою, з якими можна погратися у дощову погоду, з деяких зварити юшку, іншими — поласувати... Діти інакше, ніж дорослі, дивляться на навколишній світ, оскільки вони споріднилися з ним, стали його частиною.

Зважаючи на все це, дорослі розуміють, що в диких умовах планети діти й не можуть бути інакшими, тому вбачають єдиний порятунок у відновленні зв'язку з базою. Вони знаходять вихід, посилаючи підлітків у похід на перевал до космічного корабля.

Остання експедиція виявляється успішною, підлітки дістаються до “Полюса”, приносять звідти багато цінних речей для щоденного вжитку, а головне — з'являється надія налагодити зв'язок з базою і покинути вимушений притулок. Цією надією вони живуть довгу зиму, яка становить майже дві земних, наполегливо готуючись до нового походу.

Проте їх рятує випадок. На планету прилітає розвідувальна група із Землі, серед членів якої — лікар Павлиш. Саме завдяки його допитливості і кмітливості рятують мешканців Селища.

У “Селищі” на прикладі долі своїх героїв Кір Буличов зумів відтворити модель історії людства: одне покоління старіє, вмирає і, зрештою, йде у небуття, а йому на зміну приходять інші, яке самостійно обирає той чи інший шлях розвитку.

Коло інтересів Кіра Буличова було настільки широким і різноманітним, що сучасники подивовувалися, як він усе встигав. Адже одночасно з фантастом Кіром Буличовим невтомно працював історик Ігор Можейко, автор науково-популярних книг “7 і 37 дивовиж”, “В Індійському океані”, “1185 рік”, “Західний вітер — безхмарна погода” тощо. Письменник написав декілька книг про нагороди: “Розмови про фалеристику: З історії нагородних систем” (1990), “Посадкові знаки Російської імперії” (1993), низку літературознавчих досліджень: “Пасербиця епохи” (1989), “Фантастичний бестіарій”. Кір Буличов відомий і своїми перекладами творів К. Саймака, Ф. Пола, М. Рейнольдса, Ж. Сіменона та інших. Він — автор сценаріїв до кінофільмів “Через терни до зірок”, “Сльози крапали”, “Шанс” та інших. Окрім того, Кір Буличов — лауреат Державної премії СРСР (1982) за сценарії до фільмів “Таємниця третьої планети” та “Через терни до зірок”; він ушанований літературними

преміями “Аеліта” (1997) — за значний внесок у розвиток російської фантастики; “Бронзовий равлик” (1992) — за оповідання “Про страх”; “Великий Зиланткон” (1996) — за повість “Осічка”.

Твори Кіра Буличова різноманітні за сюжетами і тематикою, проте в них є спільна риса — вони ліричні, добрі і веселі, а їхні герої, котрі завжди готові до самопожертви та допомоги, утверджують благородство, великодушність, доброзичливість як щось органічне, єдино можливе у людських стосунках. Письменник застерігає людей: “Будьте добрими! Це ж так просто!”

У своїх творах Буличов виступає людинолюбом, ворогом байдужості та бездуховності, шанувальником прекрасного в людині та людських стосунках. А для читачів він завжди залишиться фантастом-гуманістом, письменником, який утверджував у своїх творах непересічну цінність добра та високі моральні ідеали. Тому його творчість завжди буде цікавою і повчальною для нових поколінь поціновувачів фантастики.

Юрій Іваненко

ЧАСТИНА ПЕРША
ПЕРЕВАЛ

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

У будинку пахло сирістю, мошка товклася біля каганця, треба було давно його загасити, мама, звичайно, забула, але на вулиці дощ, п'ятьма. Олег крутився на ліжку — нещодавно прокинувся. Уночі він сторожував селище: відлякував шакалів, які цілою зграєю лізли до сараю, ледве самого не загризли. У тілі була звичайна порожнеча, хоча сам від себе чекав хвилювання, можливо, страху. Це п'ятдесят на п'ятдесят, повернешся чи не повернешся. А п'ятдесят у квадраті? Повинна бути законмірність, повинні бути таблиці, бо знову винайдеш велосипед. До речі, все збирався запитати Старого, що таке велосипед. Парадокс. Велосипеда немає, а Старий дорікає ним, не задумуючись про зміст фрази.

На кухні закашляла мати. Вона, виявляється, була вдома.

— Ти чого не пішла? — запитав він.

— Прокинувся? Супу хочеш? Я підігріла.

— А хто по гриби пішов?

— Мар'яна з Діком.

— І все?

— Можливо, хтось із хлопців ув'язався.

Могли б і розбудити, покликати. Мар'яна не обіцяла, але було би добре, якби покликала.

— Їсти не хочеться.

— Якщо дощі не припиняться, — сказала мати, — до холодів огірки не достигнуть. Все пліснявою заросте.

Мати зайшла у кімнату, розігнала долонею мошку, задула каганець. Олег дивився у стелю. Жовта пляма плісняви збільшилася, змінила форму. Ще вчора вона була схожа на профіль Вайткуса: ніс картоплиною. А сьогодні ніс роздувся, ніби його вжалила оса, і на

Вночі він сторожував селище: відлякував шакалів,
які цілою зграєю лізли до сараю.

лобі вискочила гуля. Дікові у лісі нецікаво. Чого б це йому гриби збирати? Він — мисливець, степова людина, сам завжди говорив.

— Мошки багато, — сказала мати, — холодно їй у лісі.

— Знайшла кого жаліти.

Дім був поділений навпіл, у другій половині жив Старий і близнюки Дурови. Він взяв їх до себе, коли старші померли. Близнюки завжди хворіли: один видужає, другий застудиться.

Якби не їхнє нічне скиглення, Олег ніколи би не погодився чергувати ночами. Чути було, як вони хором запхинькали — захотіли їсти. Невиразний, далекий, звичний, як вітер, монолог Старого увірвався, заскрипів ослін. Отже, старий пішов на кухню, і відразу ж загаласували його учні.

— І куди тобі йти? — запитала мати. — Не дійдете! Добре буде, коли цілими повернетеся!

Зараз мати заплаче. Вона тепер часто плаче. Вночі плаче. Бубонить, крутиться, потім починає тихо плакати — можна здогадатися, бо шморгає носом. Або починає шепотіти, як закляття: “Я не можу, я більше не можу! Нехай краще я помру...” Олег, якщо чує, завмирає, бо виказати, що не спить, соромно, ніби побачив те, чого бачити не можна. Олегу соромно зізнатися, що він не жаліє маму. Вона плаче за тим, чого для Олега не існує. Вона плаче за країнами, яких не можна побачити, за людьми, яких тут не було. Олег не пам’ятає маму іншою — тільки такою, як сьогодні. Мізерна, жилава жінка, рябе пряме волосся зібране ззаду у жмут, але завжди вибивається і падає важкими пасмами уздовж шік, і мати дує на них, аби прибрати з обличчя. Обличчя червоне, у віспинках від перекотиполя, під очима темні мішки, а самі очі надто світлі, ніби вицвіли. Мати сидить за столом, звисівши твердими долонями вниз мозолисті руки. Та плач вже, чого ти? Зараз витягне світлину? Справді, підсунула до себе коробку, відкриває, дістає світлину.

За стінкою Старий умовляє близнюків поїсти. Близнюки вередують. Учні гомонять, допомагають Старому годувати малюків. Ніби звичайнісінький день, ніби нічого не трапилось. А що ж вони роблять у лісі? Скоро полудень. В обід виходити. Час би їм повертатися. Мало що може статися з людьми у лісі!

Мати розглядає світлину. Там вона і батько. Олег тисячу разів бачив цю світлину і намагався вловити схожість із батьком. Але не зміг. Батько білявий, кучерявий, губи повні, підборіддя роздвоєне, випнуте. Усміхається. Мати каже, що він завжди усміхався. Ось Олег з мамою більше схожі. Не з сьогоднішньою, а з тією, що на

світліні поруч з батьком. Чорне пряме волосся і тонкі губи. Широ-кі, вигнуті дугами брови, під ними яскраво-голубі очі. І біла шкіра із сильним рум'янцем. Олег теж трохи червоніє. І губи в нього тонкі, і чорне волосся, як у матері на світліні. Батько з матір'ю молоді і дуже веселі. І яскраві. Батько у формі, а мати у сукні без плічок. Називається сарафаном. Тоді, двадцять років тому, Олега ще не було. А п'ятнадцять років тому він уже був.

— Мамо, не варто, чого там, — мовив Олег.

— Я не відпущу тебе, — сказала мати. — Не відпущу, і все. Через мій труп.

— Мамо, — втомлено відказав Олег і сів на ліжку. — Досить, га? Я краще супу з'їм.

— Візьми на кухні, — сказала мати. — Він ще не охолов.

Очі мокрі. Все ж таки вона плакала, ніби ховала Олега. Хоча могла й плакати за батьком. Ця фотографія для неї була живою. А Олег батька зовсім не пам'ятав, хоча намагався згадати.

Він підвівся і пішов на кухню. На кухні був Старий. Він розпалював грубку.

— Я допоможу, — запропонував Олег. — Воду закип'ятити?

— Так, — сказав Старий, — дякую. Зараз у мене урок. Ти до мене потім прийди.

Мар'яна набрала повний мішок грибів. Їй пощастило. Щоправда, довелося плентатись аж до провалля. З Олегом вона б ніколи не зважилась піти так далеко, а з Діком почувалася спокійною, тому що й Дік почувався спокійним. Усюди. Навіть у лісі. Хоча більше любив степ. Він був мисливцем, немов народився мисливцем, але насправді він народився раніше, ніж побудували селище.

— А ти в лісі як удома, — сказав Дік.

Він сказав голосно. Йшов спереду і трохи збоку. Куртка хутром назовні сиділа на ньому, ніби власна шкіра. Він сам пошив собі куртку. Мало хто з жінок селища зміг би пошити так, як він.

Ліс був обрідний, кострубатий. Деревя виростали тут трохи вищі за людський зріст і починали схилити верхівки набік, ніби боялися розлучитися зі своїми сусідами. І правильно. Зимові вітри швидко зламують верхівку. З голок капало. Дощ був холодний, у Мар'яни змерзла рука, в якій вона несла мішок з грибами. Вона переклала мішок у другу руку. Гриби завовтузилися в мішку, заскрипіли. Боліла долоня. Вона випадково загнала в неї скалку, коли відкопувала

гриби. Дік витягнув скалку, щоби не було зараження. Невідомо, що то за голка. Мар'яна ковтнула гірку протиотруту з пляшечки, яка завжди висіла на шиї.

Побіля білого товстого слизького коріння сосни Мар'яна запримітила фіолетову плямку.

— Зажди, Діку, — попросили вона, — там квітка, якої я ще не бачила.

— Може обійдешся без квітки? — запитав Дік. — Додому пора. Мені тут щось не подобається.

У Діка був особливий нюх на небезпеку.

— Одну хвилинку, — попросила Мар'яна і підбігла до стовбура.

Порепана м'яка синювата кора сосни ледь пульсувала, витягуючи воду, і коріння тремтіло, випускало пальці, аби не втратити жодної краплі дощу. Це була квітка. Звичайна квітка, фіалка. Тільки значно фіолетовіша і більша від тих, що росли біля селища. І шпичаки довші. Мар'яна різко висмикнула фіалку із землі, щоби квітка не встигла зачепитися корінням за сосну, і через хвилинку фіалка була вже в мішку з грибами, які завовтузилися і заскрипіли так, що Мар'яна навіть засміялася. І тому не відразу почувала крик Діка:

— Лягай!

Вона отямилася, стрибнула вперед, впала, втиснулася у тепле пульсуюче коріння сосни. Але трохи спізнилася. Обличчя горіло так, ніби його ошпарило.

— Очі! — кричав Дік. — Очі цілі?

Він смикнув Мар'яну за плечі, відірвав від коріння її судомно стиснуті пальці, посадив.

— Не розплюшуй очей, — наказав він і швидко почав витягувати з обличчя тонкі голочки. І сердито бурчав. — Дурепа, тебе в ліс пускати не можна! Слухати треба. Боляче, так?

Несподівано він навалився на Мар'яну і перекинув її на коріння.

— Боляче ж!

— Ще один пролетів, — сказав він, піднімаючись. — Потім подивись. Він на моїй спині розсипався.

Дві кульки перекотиполя пролетіли приблизно за три метри від них. Тугі, сплетені з насінневих голочок, легкі, як повітря, бо порожні всередині, вони будуть літати, поки випадково не розіб'ються об дерево, або не налетять у пориві вітру на скелю. Мільйон кульок загине, але одна знайде свого ведмеда, ввіп'ється голочками у теплу шкіру — і проростуть із голочок пагінці. Вони дуже небезпечні, оті

— Зажди, Діку, — попросили вона, — там квітка, якої я ще не бачила.

кульки, і в період дозрівання треба бути обережним в лісі, інакше потім на все життя залишаться темні міточки.

— Ну нічого, — сказав Дік, — більше голок не залишилось. І в очі не потрапило. Це головне, щоби в очі не потрапило.

— А багато ранок? — запитала Мар'яна тихо.

— Не пропаде твоя краса, — відповів Дік. — Тепер швидше додому, і нехай Еглі змастить обличчя жиром.

— Так, звичайно. — Мар'яна провела долонею по обличчю.

Дік запримітив, ударив по руці:

— Гриби хапала, квітку зривала. Здурила чи що? Інфекцію занесеш.

Гриби тим часом вилізли з мішка, розповзлися між коріннями і деякі вже встигли закопатися в землю до половини. Дік допоміг Мар'яні зібрати їх. А фіалку вони так і не знайшли. Потім Дік віддав Мар'яні мішок, він був легкий, але Дік не хотів займати рук. У лісі все вирішує секунда, тому руки мисливця повинні бути вільними.

— Глянь, — попросила Мар'яна, беручи мішок. Її прохолодна вузьенька долонька з обламаними нігтями затрималася на руці Діка. — Я дуже скалічена?

— Смішно, — сказав Дік, — у всіх на обличчі цяточки. І в мене. А я скалічений? Це татуювання нашого племені.

— Татуювання?

— Забула? Старий вчив нас із історії, що дикі племена себе спеціально так прикрашали. Наче нагороджували.

— Дикуни дикунами, а мені боляче, — сказала Мар'яна.

— Ми теж дикуни.

Дік уже пішов уперед. Не оглядався. Але Мар'яна знала, що він чує. У нього був слух мисливця. Мар'яна перестрибнула через сіре стебло ліани-хижака.

— Потім свербітиме, спати неможливо. Головне — не дряпати ранки. Тоді слідів не залишиться. Тільки всі дряпають.

— Я не буду, — сказала Мар'яна.

— У сні забудеш і роздряпаєш.

Дощ пішов сильніше, волосся прилипло до голови і краплі зривалися з вій, заважали дивитися, але шокам було приємно від холодної води. Мар'яна подумала, що Діка треба підстригти, бо волосся аж на плечах, заважає. Погано, що він живе самотою. Відтоді, як його батько помер, так і живе. Звик уже.

— Ти щось відчуваєш? — запитала Мар'яна, бо Дік пішов швидше.

— Так, — сказав він, — звірі. Напевно, шакали. Згряя.

Вони побігли, але в лісі важко швидко бігти. Ті, хто біжать не оглядаючись, потрапляють на обід ліані чи дубу. Гриби билися у мішку, але Мар'яна не хотіла їх викидати. Вже скоро буде просіка, а потім селище. Там, біля частоколу, хтось обов'язково чергує. Вона побачила, як Дік дістав із-за пояса ніж і перехопив зручніше арбалет. Вона також вихопила ніж. Але її ніж вузький, тонкий, він годиться, щоби різати ліани чи відкопувати гриби. А якщо тебе наздоганяє зграя шакалів, то такий ніж не допоможе, краще взяти палицю.

Олег доїв суп, поставив каструлю з гущею трохи вище, на полицю. Учні простукотіли босими п'ятами по глиняній підлозі, і через бійницю у стіні Олег бачив, як вони, вистрибуючи з дверей, цибали у величезну калюжу, яка назбиралася за останні дні. Бризки в усі боки! Потім хтось з них вигукнув: “Хробак!” І вони гуртом ловили хробака, а його рожевий хвіст висунувся з води і бив учнів по ногах. Руда Рут, дочка Томаса, заверещала: напевно, хробак облік її голу руку пекучим присоском; мати дівчинки виткнулася з вікна будинку навпроти і крикнула:

— Чи ви подуріли?! Хто ж лізе у воду! Так без рук можна залишитися! Негайно додому!

Але учні постановили собі витягти хробака назовні, і Олег знав чому. Тоді хробак міняє колір, стає то червоним, то синім, це дуже цікаво, тільки цікаво їм, а не матерям, які панічно бояться хробаків.

Лінда, дружина Томаса, стояла побіля калюжі і кликала доньку, а Олег, випереджуючи питання матері, сказав:

— Зараз прийду.

А сам вийшов на вулицю і поглянув у її кінець, на ворота частоколу, біля яких стояв Томас з арбалетом у руці. Томас був напружений. “Недобре, — сказав собі Олег. — Недобре, я ж так і думав. Дік її завів кудись далеко, і там щось трапилося. Дік не думає, що вона зовсім інша, не така, як він, і її треба берегти”.

Хлопці витягали хробака, він став уже майже чорним, ніяк не здавався у полон. А руду Рут теж полонили, і Лінда тягнула її додому. Олег побіг до частоколу і по дорозі згадав, що не взяв арбалета і тому користі від нього ніякої.

— Що? — спитав він у Томаса.

Той, не обертаючись, відповів:

— Здається, шакали знову тиняються. Зграя.

— Та сама, що й уночі?

— Не знаю. Раніше вони вдень не виходили. А ти Мар'яну чекаєш?

— Вона з Діком пішла збирати гриби.

— Я знаю, я їх сам випускав. Та ти не хвилюйся. Якщо з Діком, то нічого не станеться. Він вроджений мисливець.

Олег кивнув. У цих словах була образа, хоча Томас не хотів ображати Олега. Просто так вже склалося, що Дік більш надійніший, Дік справжній мисливець, а він, Олег, не зовсім мисливець. Ніби бути мисливцем — найбільше досягнення людства.

— Я, звичайно, розумію, — посміхнувся раптом Томас. Він опустив арбалет і притулився спиною до стовпа частоколу. — Але це питання пріоритету. У невеликому товаристві, скажімо, схожому на наше, здатність, наприклад, до математики, відступає на крок за шкалою цінностей порівняно з умінням вбити ведмедя, що несправедливо, але зрозуміло.

Посмішка у Томаса була ввічлива, довгі губи вигиналися у кутиках вуст, ніби їм не вистарчало місця на обличчі. Лице було темним, усе у глибоких зморшках, а очі ще темніші. І білки жовті. У Томаса хвора печінка. Можливо, через цю хворобу він зовсім облісів і часто кашляв. Але Томас був витривалим і найкраще за всіх знав дорогу до перевалу.

Томас підняв арбалет і, не прицілюючись, випустив стрілу. Олег кинув погляд туди, куди, вереснувши, метнулася стріла. Шакал не встиг зреагувати. Він випав з кущів, ніби кущі тримали його, а тепер відпустили. Він упав на траву і, смикнувшись, затих.

— Постріл майстра, — сказав Олег.

— Дякую. Треба відтягти, поки вороння не налетіло.

— Я притягну, — запропонував Олег.

— Ні, — заперечив Томас, — він не один. Краще збігай за своїм арбалетом. Якщо наші повертатимуться, їм доведеться йти через зграю. Скільки шакалів у зграї?

— Я шість штук вночі нарахував, — відповів Олег.

Чорна пащека шакала була роззявлена, біла шерсть стирчала голками.

Олег уже повернувся, щоб бігти за арбалетом, але його зупинив посвист Томаса. Посвист гучний, чутно у кожному кутку селища.

Зупинитися? Ні, краще за арбалетом! Це одна хвилина.

— Що там? — Мати стояла в дверях.

Він відштовхнув її, схопив зі стіни арбалет, ледь не вирвавши гак. Де стріли? Під столом? Близнюки, чи що, вкрали?

— Стріли за пічкою, — сказала мати. — Що трапилося? Щось з Мар'яною?

Старий вибіг з пікою. Бо ж як стрілятимеш з арбалета однією рукою? Олег обігнав Старого, і, не зупиняючись, почав витягати з сагайдака стрілу, хоча на ходу цього робити не вартувало. Усі малюки селища летіли до частоколу.

— Назад! — грізно вигукнув Олег, але його ніхто не послухався.

Поруч з Томасом вже стояв Сергіїв, тримаючи в руці великий лук. Чоловіки напружено наслухали. Сергіїв підняв руку без двох пальців, наказавши тим, хто підбігав ззаду, завмерти.

І тоді з рівної сірої стіни лісу долинув крик. Людський крик. Крик був далекий, короткий, він урвався — і запала мертва тиша, оскільки усі мешканці у селищі боялися навіть дихнути. Навіть немовлята в колисках замовкли. І Олег уявив, ні, навіть побачив, як там, за стіною дощу і білявих стовбурів, у лісі, що жив, дихав і рухався, притиснувшись спиною до теплої кори, стоїть Мар'яна, а Дік, упавши на коліно, — кров бризкає з пошматованої шакалом руки, — намагається перехопити піку.

— Старий! — крикнув Томас. — Борисе! Залишайся біля частоколу. Олеже, біжи за нами.

У лісі їх наздогнала тітка Луїза зі своїм знаменитим тесаком, яким вона минулого року відігнала ведмедя. У другій руці вона тримала головешку. Тітка Луїза була великою, товстою і страшною жінкою — короткі сиві пасма у всі боки, балахон надувся дзвоном. Навіть дерева боязко втягували гілки і скручували листя, тому що тітка Луїза була схожою на злого демона, який взимку рикає в ущелині. І коли тітка Луїза зіткнулася з ліаною-хижаком, та не схопила жертву, а заховалася за стовбур, наче ляклива змія.

Томас так несподівано зупинився, що Сергіїв ледве не налетів на нього, і, засунувши два пальці в рота, засвистів. Ніхто в селищі не вмів так оглушливо свистіти.

Коли свист затих, Олег відчув, як зачаївся, злякався ліс людського гамору, людської тривоги та гніву. Тільки чути було, як важко дихає дебели тітка Луїза.

— Сюди! — закричала Мар'яна.

Голос її пролунав зовсім близько. Вона навіть не крикнула, вона покликала, немов з іншого боку селища. І потім, коли вони побігли знову, Олег почув голос Діка, вірніше ревіння, схоже на звірине, і скажене ухкання шакала.

Олег кинувся вбік, щоби обігнати тітку Луїзу, але перед ним виникла спина Сергіїва, котрий не встиг навіть одягнутися і біг тепер в одних шкіряних штанах.

До смерті перелякана Мар'яна стояла, втиснувшись у м'який білий стовбур старої товстої сосни, який ніби увігнувся, намагаючись захистити дівчину. Але Дік не впав. Дік відбивався ножем від великого сірого шакала, який ухилився від ударів, шипів і звивався. Ще один шакал корчився поруч на землі зі стрілою у животі. І штук п'ять, не менше, сиділи неподалік, наче глядачі. Шакали мають таку дивну звичку. Вони не нападають зграєю, а вичікують. Якщо перший не загризе здобич, до справи береться другий. І так далі, доки не переможуть. Вони не бережуть один одного. Вони цього не розуміють. Сергіїв, коли розтинав одного шакала, заледве знайшов у нього мозок.

Шакали-глядачі, як по команді, повернули морди до людей, котрі увірвалися на галявину. І Олегу несподівано здалося, що червоні очі шакалів дивляться на нього з осудом. Хіба можна нападати гуртом? Це ж не за правилами. Шакал, який все ще намагався вирвати ніж, раптом упав на бік. У його шиї стирчала стріла. Виявилося, що Томас встиг вистрелити, поки Олег роздумував. А Дік, ніби чекав цього, і відразу ж кинувся з пікою до інших шакалів. Поруч з ним вже були Сергіїв і тітка Луїза з тесаком та головешкою. Перш ніж шакали зрозуміли, що трапилося, двоє з них валялися мертвими, а решта кинулися у хащі. Ніхто за ними не побіг. А Олег підбіг до Мар'яни:

— Ти як?

Мар'яна плакала. Притулила до грудей ворухкий мішок з грибами і гірко плакала.

— Не мовчи, скажи, що трапилося? — злякався Олег.

— Мене перекотиполе обпекло, — плакала Мар'яна. — Тепер я буду рябою.

— Шкода, що ви так швидко прибігли, — сказав Дік, витираючи кров із руки, — я тільки добрав смаку.

— Не говори дурниць, — мовила тітка Луїза.

— Третій або четвертий тебе би загриз, — сказав Сергіїв.

По дорозі до селища Діка почало трусити, від зубів шакала добре ще нікому не було. Всі відразу пішли в дім Вайткуса. Сам Вайткус хворів, лежав, а його дружина Еглі взяла з аптечки — ящика у куті —

настій протишакалячої отрути, потім промила Дікові рану і наказала йому спати. Мар'яні змазали лице жиром. Дік пішов. Через годину-другу пропасниця втишиться, а зараз йому боляче і погано, він не хотів, щоб інші це бачили.

Еглі поставила на стіл миску з цукром, який випарюють з коріння болотяної осоки. Тільки вони з Мар'яною знали, як розрізнити солодку осоку від звичайної. І ще малюки, котрі нюхом чують, яка трава солодка, а яку не можна чіпати. Потім Еглі розлила у чашки окріп, і кожен сам черпав ложкою густий сірий цукровий кисіль. У Вайткусів по-простому, до Вайткусів усі люблять ходити.

— Нічого страшного? — запитав Томас у Еглі. — Дік зможе йти?

— На ньому, наче на кішці, відразу гоїться.

— Ти все ж таки сумніваєшся? — запитав Сергіїв.

— Я не сумніваюся, — відповів Томас. — Інших варіантів немає. — Ти пропонуєш чекати ще три роки? Ми повмираємо від злиднів.

— Ми не вимремо, — озвався з ліжка Вайткус. Борода і кучма волосся на голові закривали все лице. Виднівся тільки червоний ніс і світлі плями очей. — Ми вкінцець здичавіємо.

— Одне і те саме, — сказав Томас. — Поговорив би я з тим Даніелем Дефо! Який брехун!

Вайткус засміявся і закашлявся.

Олег уже чув ці розмови. Зараз такі розмови — намарно витрачений час. Він хотів було піти в сарай, де Старий з учнями знімали шкури з убитих шакалів, поговорити зі Старим. Просто поговорити. Але глянув на миску з цукром і вирішив поїсти ще. Вдома вони з матір'ю з'їли свою порцію ще минулого тижня. Він зачерпнув цукру так, щоб ложка була неповною, адже він сюди прийшов не об'їдатися.

— Пий, Мар'яно, — сказала Еглі, — ти втомилася.

— Дякую, — відповіла Мар'яна, — я гриби покладу відмокати, бо позасинають.

Олег розглядав Мар'яну, ніби вперше бачив, навіть ложку забув піднести до рота. У Мар'яни уста як намальовані — чіткі, ледь темніші у кутиках, дивовижні уста, таких немає ні у кого в селищі. Хоча вона трохи схожа на Сергіїва. Зовсім трохи. Напевно, трохи схожа на маму, тільки її матері Олег не пам'ятав. Чи, можливо, на свого діда? Дивна річ — генетика. Старий у теплиці — ямі за хлівом, господарстві Мар'яни, — робив для учнів досліди з горохом. Щоправда, не з горохом, а з його тутешнім різновидом. Горох виростав, але з деякими відхиленнями. Інший набір хромосом, звичайно, інший.

У Мар'яни трикутне обличчя, чоло широке, підборіддя гостре, так що очам на обличчі місця багато, і вони зайняли весь вільний простір. І дуже довга шия, зліва шрам з дитинства. До нього Мар'яна звикла давно, а от через перекотиполе хвилюється. Не варто, адже у всіх мешканців селища є такі цяточки на обличчі, і всі носять на шії дерев'яні пляшечки з протиотрутою.

— Уяви собі, що похід завершиться трагічно, — сказав Сергіїв.

— Не бажано, — відповів Томас. — Я в ньому беру участь.

Вайткус знову засміявся, аж під бородою щось забулькало.

— Хлопці, Дік з Олегом — надія нашого селища, його майбутнє.

Ти один з чотирьох останніх чоловіків.

— Доплюсуйте мене, — пробасила тітка Луїза і почала щосили дмухати в чашку, вистуджуючи окріп.

— Мене ти не переконаєш, — сказав Томас. — Коли ти боїшся, давай залишимо Мар'яну тут.

— Я боюся за дочку, так. Але зараз йдеться про принциповіші речі.

— Я піду гриби намочу, — сказала Мар'яна і легко звелася.

— Тільки шкіра і кістки, — жалісливо мовила тітка Луїза, дивлячись на неї.

Проходячи біля батька, Мар'яна доторкнулася кінчиками пальців до його плеча. Той підняв долоню без двох пальців, щоб накрити нею руку Мар'яни, але вона швидко вийшла. Двері відчинилися, пропустивши розмірений шум дощу, і, зачиняючись, бухнули. Олег ледве втримався, аби не побігти за Мар'яною: незручно якось.

З іншої кімнати нетвердо ступив один із синів Вайткуса. Скільки йому? Перший народився позаторік, навесні, а другий нещодавно, коли випав сніг. Отже, зараз йому півтора року. А всього у Вайткусів шестеро дітей. Світовий рекорд.

— Цукру, — сказала сердито дитина.

— Я дам тобі — цукру! — крикнула Еглі. — Зуби у кого болять? У мене? А босий хто ходить? Я?

Вона підхопила хлопчину і винесла з кімнати.

Олег побачив, що його рука мимоволі знову зачерпнула цукру з миски. Він розсердився на себе і вилив цукор назад. Підніс порожню ложку до рота і облизав.

— Давай я тобі ще окропу наллю, — сказала тітка Луїза. — Шкода мені наших хлопців. Завжди якісь голодні ходять.

— Зараз ще нічого, — обізвалась Еглі, повертаючись у кімнату. За нею долинав басовитий плач Вайткуса-молодшого. — Зараз гриби пішли. І вітаміни є. Гірше з жирами...

— Ми зараз підемо, — сказала тітка Луїза. — Ти бліда зовсім.

— Ти ж знаєш чому. — Еглі спробувала всміхнутися, але усмішка була гіркою, ніби їй було боляче.

Еглі місяць тому народила дитину, дівчинку, мертву. Старий сказав, що їй вже пізно народжувати. І організм виснажений. Але вона — жінка обов'язку. Рід повинен продовжуватися. “Розумієш?” Олег розумів, хоча розмови про це неприємні, ніби не варто й починати.

— Дякуємо за гостину, — промовила тітка Луїза.

— Як тобі вдалося отак роздобрити, незрозуміло, — сказав Томас, дивлячись, як опасисте тіло тітки Луїзи пливе до дверей.

— Це я не від доброго життя розпухла, — сказала тітка Луїза, неозираючись. У дверях вона зупинилась і нагадала Олегу: — Ти після всього пережитого забув зайти до Христини. Вони тебе чекають. Негарно.

Звичайно. Як негарно! Він мав би зайти ще годину тому.

Олег рвучко звівся.

— Я зараз.

— Та пусте. Я так, для дисципліни, — сказала тітка Луїза. — Я сама загляну. Своїх сиріт нагодую і знайду.

— Не треба.

Олег вискочив на вулицю за тіткою Луїзою. І раптом згадав, що забув подякувати Еглі за окріп із цукром; стало ніяково.

Вони пішли поруч, йти було недалеко. Усе селище, при потребі, можна було оббігти за п'ять хвилин, по периметру частоколу.

Будиночки зі скісними зігнелими дахами густо тулилися один до одного уздовж тісної вулиці, яка розрізала селище навпіл: від воріт у частоколі до загального сараю і складу. Покриті плоскими довгими рожевими листками водяних тюльпанів дахи виблискували під дощем, відображаючи вічно сіре, вічно захмарене небо. Чотири будиночки ліворуч, шість будинків праворуч. Щоправда, три — порожні. Це після торішньої епідемії.

Дім Христини передостанній, за ним тільки дім Діка. Тітка Луїза мешкала навпроти.

— Не страшно йти з селища? — запитала тітка Луїза.

— Треба, — відповів Олег.

— Слово не підлітка, а чоловіка. — Тітка Луїза чомусь усміхнулася.

— А Сергій Мар'яну відпустить? — запитав Олег.

— Піде твоя Мар'яна, піде.

— Нічого з нами не трапиться, — заспокоїв Олег. — Нас буде четверо. Усі озброєні. Не вперше в лісі.

— У лісі не вперше, — погодилася тітка Луїза, — але в горах усе інакше.

Вони зупинилися на дорозі поміж будинками Христини і Луїзи. Двері до тітки Луїзи були привідчинені, там блищали очі — приймак Казик чекав тітку.

— У горах страшно, — додала тітка. — Я на все життя запам'ятала, як ми йшли горами. Люди на очах замерзали. Удосвіта встаємо, а декого вже не добудишся.

— Зараз літо, — сказав Олег, — снігу немає.

— Приймаєш бажане, а дійсність завжди інша. У горах завжди сніг.

— Коли не зможемо пройти, повернемося, — сказав Олег.

— Повертайтеся. Краще повертайтеся.

Тітка Луїза пішла до своїх дверей. Казик вибіг назустріч. Олег відчинив двері до Христини.

У Христини задушливо, пахне чимось кислим, цвіль вже вкрила стіни, наче шпалери, і хоча пліснява жовта, помаранчева, яскрава, але від цього у кімнаті не світліше. І каганець не горить.

— Привіт, — сказав Олег, притримуючи двері, аби роздивитися, хто де в темній кімнаті. — Ви не спите?

— Ох, — відповіла Христина, — прийшов таки, я гадала, що не прийдеш, я думала, що забудеш. Якщо вже в гори зібралися, навіщо про мене пам'ятати?

— Ти не слухай її, Олеже, — промовила тихо, дуже тихо, майже пошепки, Ліз, — вона завжди бурчить. Вона й на мене бурчить. Обридло.

Олег знайшов стіл, провів по ньому руками, відшукав каганець, вийняв з кишеньки на поясі кремій.

— Чого без світла сидите? — запитав він.

— Там масло скінчилося, — відповіла Ліз.

— А де банка?

— Немає у нас масла, — буркнула Христина. — Кому ми потрібні, дві безпорадні жінки? Хто принесе нам того масла?

— Масло на полиці, праворуч від тебе, — сказала Ліз. — Ви коли йдете?

— Після обіду, — відповів Олег. — Як себе почуваєш?

— Добре. Тільки слабкість.

— Еглі казала, що через три дні ти вже встанеш. Хочеш, ми тебе до тітки Луїзи перенесемо?

— Я не залишу маму, — заперчила Ліз.

Христина не була її мамою, але вони давно вже жили разом. Коли вони прийшли в селище, Ліз було менше рочку, вона була найменшою. Її мати замерзла на перевалі, а батько загинув ще раніше. Христина несла Ліз увесь цей час. Тоді вона була сильною та відважною, у неї тоді ще були очі. Так і залишилися удвох. Потім Христина осліпла. Через те саме перекотиполе: не знали тоді, що треба робити. Ось і осліпла. Вона рідко виходить із дому. Тільки влітку, якщо немає дощу. Усі вже звикли до дощу, не звертають уваги на нього. А вона не звикла. Якщо дощ, ніколи не вийде. А якщо сухо, сяде на східцях, вгадуючи по кроках мешканців селища, і скаржиться їм. Старий каже, що Христина трошки не при своєму розумі. А раніше вона була визначним астрономом. Дуже визначним. Ліз якось сказала Олегові: “Уяви собі трагедію людини, котра все життя дивилася на зірки, а потім потрапила в ліс, де зірок не буває, та ще й осліпла. Тобі цього не зрозуміти”.

— Звичайно, — погодилася Христина, — перенесіть її куди-небудь. Навіщо їй зі мною здихати.

Олег намацав на полиці банку з маслом, налив у каганець і запалив його. Зразу посвітлішало. І стало видно широке ліжко, на якому під шкірами лежали поруч Христина і Ліз. Олег завжди дивувався, наскільки вони схожі, не повіриш, що навіть не родичі. Обидві білі, з жовтим волоссям, з широкими видовженими обличчями, м'якими губами. У Ліз зелені очі. У Христини очі заплащені. Але кажуть, також були зеленими.

— Масла ще на тиждень вистачить, — сказав Олег. — Старий потім принесе. Ви не шкодуйте. Чого в темряві сидіти?

— Шкода, що я захворіла. — сказала Ліз. — Я хотіла б піти з тобою.

— Наступного разу, — сказав Олег.

— Через три роки?

— Через рік.

— Через цей рік, отже, через три наших роки. У мене хворі легені.

— До зими ще довго, одужаєш.

Олег розумів, що говорить не те, чого чекає від нього ця дівчина з широким обличчям. Коли вона говорила про похід, вона мала на увазі щось зовсім інше: щоби Олег завжди був поруч з нею, тому що їй страшно, вона зовсім самісінька. Олег намагався бути ввічливим, але це не завжди виходило: Ліз дратувала його — її очі завжди чогось просили.

Христина звелася з ліжка, підбрала палку, підійшла до печі. Вона все вміла робити сама, але хотіла, щоб їй допомагали сусіди.

— З розуму зійти, — бурмотіла вона. — Я видатний учений, жінка, колись відома своєю красою, змушена жити у цьому хліві, покинута всіма, ображена долею...

— Олеже, — сказала Ліз, спираючись на ліктях. Відкрилися великі білі груди, і Олег відвернувся. — Олеже, не йди з ними. Ти не повернешся. Я знаю, ти не повернешся. У мене відчуття...

— Може, води принести? — запитав Олег.

— Вода є, — відповіла Ліз. — Ти не хочеш мене послухатись. Ну хоча б раз у житті!

— Я пішов.

— Иди, — прошепотіла Ліз.

У дверях його наздогнали слова:

— Олеже, ти подивися, може, знайдеш десь якісь ліки від кашлю. Для Христини. Не забудеш?

— Не забуду.

— Забуде, — сказала Христина. — І в цьому нема нічого дивного.

— Олеже!

— Ну що?

— Ти не сказав мені — “до побачення”.

— До побачення.

Старий умивався на кухні.

— Великих звірів убили ви, — сказав він. — Шерсть тільки погана, літня.

— Це Дік із Сергіївим.

— Ти сердитий? Ти був у Христини?

— Там все нормально. Потім занесете їм масло. І ще в них картопля закінчується.

— Не хвилюйся. Зайди до мене, поговоримо насамкінець.

— Тільки недовго! — крикнула мати з кухні.

Старий посміхнувся. Олег зняв рушник, простягнув йому, аби зручніше було витирати ліву руку. Праву Старий втратив років п'ятнадцять тому, коли вони вперше намагалися дійти до перевалу.

Олег пройшов у кімнату Старого, присів до столу, відполіровано-го ліктями учнів, відштовхнув саморобну рахівницю із висушеними горіхами замість кісточок. Скільки разів він сидів за цим столом? Декілька тисяч разів! І майже все, що знає, почув за цим столом.

— Найстрашніше відпускати тебе, — сказав Старий, сідаючи навпроти, на вчительське місце. — Я сподівався, що через декілька років ти заміниш мене і навчатимеш дітей.

— Я повернуся, — сказав Олег. Він подумав: “А що зараз робить Мар’яна? Гриби вона вже замочила, потім переклала свій гербарій, вона обов’язково перекладає гербарій. Збирається? Розмовляє з батьком?”

— Ти мене слухаєш?

— Так, звичайно, вчителю.

— І водночас я сам вимагав, щоби тебе взяли за перевал. Напевно, тобі це необхідніше, аніж Діку чи Мар’яні. Ти будеш моїми очима, моїми руками.

Старий підняв руку і подивився на неї з цікавістю, ніби ніколи не бачив її. І задумався. Олег мовчав, оглядаючи кімнату. Старий інколи замовкав так, раптово, на хвилину, на дві. У кожного свої звички. Вогник каганця миготів на блискучій поверхні мікроскопа. В ньому не було основного скельця. Сергій тисячу разів говорив Старому, що порожня трубка надто велика розкіш, аби тримати її на полиці, наче прикрасу. “Дай її мені в майстерню, Борисе. Я зроблю два чудових ножі”. Але Старий не віддавав.

— Пробач, — сказав Старий. Він двічі кліпнув добрими сірими очима, погладив акуратно підрізану білу бороду, за яку тітка Луїза прозвала його купцем. — Я роздумував. І знаєш про що? Про те, що в історії Землі вже траплялося, коли після нещасного випадку група людей потрапляла в місцевість, відрізану від цивілізації. І тут ми вступаємо в область якісного аналізу...

Старий знову замовк і пожував губами. Задумався. Олег до цього звик. Йому подобалося сидіти разом зі Старим, просто мовчати, і йому здавалося, що знань у Старого так багато, що навіть повітря кімнати сповнене ними.

— Так, звичайно, треба враховувати часовий діапазон. Діапазон — це відстань. Запам’ятав?

Старий завжди пояснював слова, незрозумілі учням.

— Одній людині для деградації достатньо декількох років. При умові, що вона — чистий аркуш паперу. Відомо, що діти, які немовлятами потрапили до вовків або тигрів, а саме такі випадки спостерігали в Індії й Африці, через декілька років безнадійно відставали від своїх однолітків. Вони ставали дебілами. Дебіл — це...

— Я пам’ятаю.

— Вибач. Їх не вдавалося повернути людству. Вони навіть ходили на чотирьох кінцівках.

— А якщо дорослий?
— Дорослого вовки не візьмуть.
— А на безлюдному острові?
— Варіантів багато, але людина обов'язково деградує... ступінь деградації...

Старий глянув на Олега, той кивнув. Він знав це слово.

— Ступінь деградації залежить від рівня, якого людина досягла до моменту ізоляції, і від її характеру. Але ми не можемо ставити історичний експеримент на одній особистості. Ми говоримо про соціум. Чи може група людей в умовах ізоляції триматися на рівні культури, яка була у них на момент відчуження?

— Може, — відповів Олег. — Це ми.

— Не може, — заперечив Старий. — Але для немовляти достатньо п'яти років, для групи, якщо вона навіть не вимре, потрібно два-три покоління. Для племені — декілька поколінь... Для народу, можливо, віки. Але процес необоротний. Він перевірений історією. Візьмемо австралійських аборигенів...

Увійшла мати Олега, вона була зачесана і вдягнута у випрану спідницю.

— Я посиджу з вами, — сказала вона.

— Посидь, Ірусю, — відповів Старий. — Ми говоримо про соціальний прогрес. Вірніше, регрес.

— Я вже чула, — відказала мати. — Ти роздумуєш, коли ми почнемо ходити на чотирьох кінцівках? Так я тобі відповім — скоріше ми всі поздыхаємо. І слава Богу. Обридло.

— А йому не обридло, — промовив Старий. — І моїм близнюкам не обридло.

— Заради нього і живу, — сказала мати, — а ви його посилаєте на неминучу смерть.

— Якщо дотримуватися твоєї точки зору, Іро, — сказав Старий, — то смерть тут чатує на кожному кроці. Тут ліс — смерть, зима — смерть. Ріка вийде з берегів — смерть, буря — смерть. І звідки смерть прийде, яке вона матиме обличчя, ми не знаємо.

— Вона приходить, коли захоче, і забирає, кого захоче, — сказала мати. — Одного за другим.

— Нас більше, ніж п'ять років тому. Головна проблема — не фізичне виживання, а моральне.

— Нас менше! Нас з тобою менше! Ти розумієш, нас зовсім не залишилося! Що ці песенята можуть без нас?

— Можемо, — сказав Олег. — Ти в ліс одна пішла би?

— Краще повіситися. Я інколи на вулицю боюся виходити.

- А я хоч зараз піду. І повернуся. Зі здобиччю.
- Так, так, сьогодні Дік з Мар'янкою ледве врятувалися.
- Це випадковість. Ти ж знаєш, що шакали зграями не ходять.
- Нічого не знаю! Пішли все-таки зграєю, чи ні? Пішли?
- Пішли.
- Отже, ходять...

Олег більше не сперечався. Мати теж замовкла. Старий зітхнув, дочекався паузи і продовжив свій монолог:

— Я чомусь згадав сьогодні одну історію. Тисячу років не згадував, а сьогодні пригадав. Може, просто до слова прийшлося? Трапилося це у 1530 році, відразу після відкриття Америки. Німецьке китобійне судно, яке промишляло на південь від Ісландії, потрапило у шторм, і його віднесло на північний захід, у невідомі води. Декілька днів корабель несло хвилями поміж айсбергів. Айсберг — це...

— Льодяна гора, я знаю, — сказав Олег.

— Правильно. Через декілька днів з'явилася засніжена гірська невідома земля, яка тепер називається Гренландією. Корабель кинув якір, і моряки зійшли на берег. І уявіть собі їхнє здивування, коли вони раптом побачили напівзруйновану церкву, потім — залишки кам'яних осель. В одній із хатинок вони знайшли труп рудого чоловіка в одязі, абияк зшитому зі шкіри тюленя, а поруч — тупий заіржавілий ніж. А довкола — пуста. Холод, сніг...

— Не лякай, Борисе, — сказала мати. Її пальці нервово стукали по столу. — Псевдоісторичні казочки...

— Зачекай. Це не казка. Це точно задокументовано. Ця людина була останнім вікінгом. Ти пам'ятаєш, Олеже, хто такі вікінги?

— Ви розповідали про вікінгів.

— Вікінги долали моря, завойовували цілі країни, вони заселили Ісландію, висаджувалися на берегах Америки, яку назвали Вінланд, навіть заснували своє царство в Сицилії. У них була велика колонія в Гренландії. Там уже було декілька селищ, стояли кам'яниці та церкви. Та якось кораблі вікінгів перестали виходити в море. Їхні колонії перейшли у власність інших народів або були покинуті. Розірвався зв'язок із Гренландією. А тим часом тамтешній клімат усе суворішав, худоба вимирає, і гренландські поселення занепадали. Перш за все тому, що втратили зв'язок зі світом. Гренландці, колись сміливі моряки, розвічилися будувати морські кораблі, їх ставало все менше і менше. Відомо, що в середині п'ятнадцятого століття у Гренландії було останнє весілля. Нашадки вікінгів дичавіли, їх було

ЗМІСТ

Кір Буличов — творець фантастичних світів. *Ю. Іваненко*. 7

Частина перша

ПЕРЕВАЛ

Розділ перший	14
Розділ другий	37
Розділ третій	65
Розділ четвертий	80

Частина друга

ЗА ПЕРЕВАЛОМ

Розділ перший	98
Розділ другий	120
Розділ третій	143
Розділ четвертий	164
Розділ п'ятий	195
Розділ шостий	219
Розділ сьомий	241

Цю книгу надруковано на папері NOVEL,
виготовленому компанією Stora Enso у Фінляндії.
Папір має властивість зменшувати контрастність сприйняття тексту
і спеціально призначений для друкування дитячих видань.

Літературно-художнє видання

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах

“СВІТОВИД”

заснована 2004 року

Серія третя. Література ХХ ст.

БУЛИЧОВ Кіп

СЕЛИЩЕ

Фантастичний роман

Для середнього та старшого шкільного віку

Вступне слово *Юрія Іваненка*

Переклад з російської *Ярослава Павлюка*

Ілюстрації *Валерія Руденка*

Головний редактор *Б. Будний*
Відповідальний за випуск *Б. Шавурський*
Редактори *Г. Осадко, Т. Риженко*
Дизайн *В. Басалиги, О. Кіналя*
Верстка *І. Демків*

Підписано до друку 16.03.2006. Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 19. Умовн. фарб.-відб. 19.
Обл.-вид. арк. 14,31. Наклад 5000 пр. Зам.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

Видавництво дитячої літератури «Веселка»
Мельникова, 63, МСП, Київ, 04050
e-mail: *veskiev@iptelekom.net.ua*
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 29 від 31.03.2000 р.

Надруковано з готових діапозитивів
на ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20

КУПИТИ ЕЛЕКТРОННУ КНИЖКУ

КУПИТИ ПАПЕРОВУ КНИЖКУ

<http://bohdan-books.com/catalog/book/103322/>